

**МІНІСТЕРСТВО СВЯТИ НАУКИ
МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ**

**МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БІЗНЕСУ І ПРАВА**

**АГРОБІЗНЕС: ПРОБЛЕМИ, СУЧАСНИЙ СТАН
ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

Книга 3

Колективна монографія

За загальною редакцією

Г.Є. Жуйкова

В.С. Ніценка

**Одеса
ТОВ «Лерадрук»
2013**

УДК 338.432
ББК 65.9 (21)

*Друкється за рішенням вченої ради
Міжнародного університету бізнесу і права
(протокол № від червня 2013 року)*

Рецензенти:

Соколов М.О., доктор економічних наук, професор кафедри статистики, аналізу господарської діяльності та маркетингу Сумського національного аграрного університету
Головченко О.М., доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри економіки і міжнародних економічних відносин Міжнародного гуманітарного університету, м. Одеса
Красноруцький О.О., доктор економічних наук, доцент кафедри організації виробництва, бізнесу та менеджменту Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка

А 87 Агробізнес: проблеми, сучасний стан та перспективи розвитку: [Колективна монографія] / За заг. ред. Г.Є. Жуйкова, В.С. Ніценка. – Книга 3. – Одеса: ТОВ «Лерадрук», 2013. – 577 с.

УДК 338.432
ISBN 978-966-2710-34-2

Дослідження містить оцінку наслідків перебудови аграрної сфери економіки, науково-методичне забезпечення, ресурсно-виробничі, інвестиційно-інноваційні, інтеграційно-коопераційні особливості діяльності в АПК. Маркетингова складова, прогнозування та планування неодмінно впливають на управління розвитком АПК, що й доведено на основі проведених досліджень.

Розраховано на фахівців в галузі економіки агропромислового виробництва, науковців, аспірантів та студентів.

ББК 65.9 (21)
ISBN 978-966-2710-34-2

© Міжнародний університет бізнесу і права, 2013
© Г.Є. Жуйков, В.С. Ніценка та ін., 2013

Вступ	6
Розділ 1. Наслідки перебудови аграрної економіки України	10
Розділ 2. Науково-методичне забезпечення агропромислового виробництва	21
Розділ 3. Ресурсно-виробничі аспекти розвитку аграрного виробництва	30
3.1. Соціально-економічна категорія «трудовий потенціал сільськогосподарських підприємств».....	30
3.2. Структурно-динамічні тенденції відтворення основного капіталу аграрних підприємств.....	42
3.3. Ринок земель сільськогосподарського призначення в Україні: сучасний стан та проблеми розвитку.....	52
3.4. Ефективність використання земельних ресурсів як основа формування виробничого потенціалу аграрних підприємств.....	61
3.5. Сировинні зони круповиробництва як формуюча імпортозаміщення у харчовій промисловості України.....	70
3.6. Енергетична ефективність виробництва соняшника сільськогосподарськими підприємствами півдня України.....	92
3.7. Виробничо-економічний потенціал, універсальність використання та агробізнесові перспективи культури гірчиці в Україні.....	106
3.8. Формування необхідних товарних ресурсів продукції тваринництва.....	122
Розділ 4. Інвестиційно-інноваційні особливості діяльності в аграрному секторі економіці	130
4.1. Сутність та види криз на аграрному підприємстві.....	130
4.2. Аутсорсинг проектної складової інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств.....	141
4.3. Інвестиційна привабливість сільського господарства крізь призму міжнародних інвестиційних рейтингів.....	152
4.4. Підвищення ефективності інноваційних процесів проектних НДІ в забезпеченні розвитку сільськогосподарських підприємств.....	164
4.5. Зелені інвестиції в агропромисловий сектор як сучасна філософія трансформації економіки України в умовах сталого розвитку.....	174
4.6. Розвиток довгострокового банківського кредитування аграрних підприємств.....	185

Розділ 5. Інтеграція і кооперація в сільському господарстві.....	192
5.1. Сутність та об'єктивна необхідність розвитку інтегрованих систем у зв'язку на ринку аграрної продукції.....	192
5.2. Кооперація як соціально-економічне явище у сфері аграрного бізнесу.....	208
5.3. Організаційні особливості формування сільськогосподарських виробничих кооперативів у південному регіоні України.....	219
5.4. Формування інтегрованих структур як напрям підвищення ефективності діяльності агропромислового комплексу.....	229
Розділ 6. Планування і прогнозування розвитку аграрного сектору економіки.....	247
6.1. Проектування та впровадження механізму управління аграрних економіко-виробничих систем.....	247
6.2. Формування системи стратегічного планування в сучасному агробізнесі.....	257
6.3. Моделювання ймовірнісних процесів оперативного управління діяльністю аграрного підприємства.....	266
6.4. Логістичне моделювання рішень аграрного підприємства шляхом інтегральної оцінки критеріїв вибору.....	280
Розділ 7. Маркетингова складова сталого розвитку АПК.....	291
7.1. Роль маркетингу у формуванні економічної основи розвитку сільського соціуму.....	291
7.2. Циклічно-цінові аспекти функціонування аграрного ринку та його регулювання в сучасних умовах.....	300
7.3. Ціни на продовольство в світі: динаміка і наслідки зростання.....	331
7.4. Інноваційна роль маркетингової стратегії зростання сучасного агробізнесу.....	341
7.5. Конкурентоспроможність підприємств харчової промисловості: теоретичний аспект.....	352
7.6. Механізм розробки та імплементація конкурентної політики: секторальний аспект.....	360
Розділ 8. Мотивація і стимулювання праці на підприємствах аграрного сектору.....	371
8.1. Методика оцінки ефективності матеріального стимулювання праці та напрямки підвищення мотивації персоналу на мікрорівні.....	371
8.2. Заробітна плата як елемент матеріального стимулювання персоналу в системі мотивації персоналу.....	379
Розділ 9. Управління системою бухгалтерського і податкового обліку на підприємствах АПК.....	395
9.1. Облік розрахунків з соціального забезпечення: науково-теоретичні основи.....	395

9.2. Соціальний аспект податку з доходів фізичних осіб в умовах оновленого податкового законодавства.....	401
9.3. Підсистема бухгалтерського обліку в функціонально розвинутих системах управління спеціальними підприємствами на машинобудівних підприємствах України.....	418
Розділ 10. Державна підтримка модернізації і інноваційного розвитку сільського господарства Російської Федерації.....	424
10.1. Системи державного управління регіональної влади, місцевого самоврядування та господарського управління сільським господарством.....	424
10.2. Системний підхід до процесу модернізації російської економіки.....	433
10.3. Необхідність державної підтримки сільського господарства Росії та її удосконалення.....	443
10.4. Інструменти формування національної інноваційної системи АПК Росії.....	454
10.5. Розвиток інноваційної діяльності в сільськогосподарських консультативних організаціях.....	460
10.6. Економічні аспекти реалізації механізму державно-приватного партнерства при формуванні інноваційної системи АПК Росії.....	468
10.7. Соціальне облаштування російського села.....	473
10.8. Державна програма розвитку сільського господарства та регулювання ринків сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства на 2013–2020 роки як основний фактор функціонування зернового господарства і ринку зерна в Росії.....	480
10.9. Оптимізація перевезень метизної продукції з Росії на експорт для потреб сільського господарства.....	490
Відомості про авторів.....	538
Список використаних джерел.....	543

3.5. Сировинні зони круповиробництва як формуюча імпортозаміщення у харчовій промисловості України

В сучасних умовах рівень розвитку аграрної інфраструктури в Україні в першу чергу визначає зернове і худобницьке. Прогноз розвитку зерновиробництва зумовлюється його винятковим значенням, насамперед у харчуванні населення. Особливе місце у виробництві зерна і споживанні млинової продукції займає круп'яна галузь.

Здатність зерна круп'яних культур зберігати протягом тривалого часу свої властивості зумовлює його цінність як сировини при виробництві високоякісних круп для харчування. Вони є основним енергетичним джерелом для функціонування людського організму. Крім круп, продуктами переробки зерна, які використовуються в харчуванні є хліб, макарони та кондитерські вироби. Ці продукти переробки зерна характеризуються високими поживними якостями, містять у достатній кількості білки, вуглеводи, вітаміни, макро- та мікроелементи, різноманітні ферменти – амілази, ліпази, пероксидази, оксиди тощо.

Головною продовольчою культурою України є пшениця, адже основою харчового раціону населення є хліб. Разом з тим, вагома частина пшеничного зерна йде на виробництво круп. Вміст білка у зерні пшениці становить у середньому 13-15%. У зерні пшениці міститься велика кількість вуглеводів, з них до 70% крохмалю, вітаміни В₁, В₂, РР, Е, провітаміни А, Д, до 2% зольних мінеральних речовин. Білки пшениці повноцінні за амінокислотним складом, містять усі незамінні амінокислоти – лізин, триптофан, валін, метіонін, треонін, фенілалін, гістидин, аргінін, лейцин, ізолейцин, які добре засвоюються людським організмом⁸⁴.

В групу зернових входить кукурудза – культура різнобічного використання. Одним з напрямів її використання є виготовлення кукурудзяної круп, яка містить 70% вуглеводів, 9-12 – білка, 4-8 – жиру, 4 мг каротину, 1,5% – мінеральних речовин, вітаміни В₁, В₂, В₆, Е та мікроелементи. За вмістом кальцію, фосфору і калію вона суттєво перевищує інші культури.

Досить важливою круп'яною культурою є ячмінь, зерно якого йде на виробництво ячної і перлової круп. Зерно ячменю містить до 80% вуглеводів, до 12% білка, вітаміни групи В, Д, Е, каротин.

Завдання ефективного, комплексного і збалансованого розвитку

сировинних зон регіону в сучасних умовах переростають в складні інтегровані проблеми, вирішення яких в масштабах ізольованих окремих аграрних господарств неможливо. Це зумовлює і доцільність традиційно галузевих виробничих умов, в умовах сучасних інтеграцій набувають вищо виражений регіональний територіально-виробничий характер.

Саме це викликає необхідність до розробки і реалізації цільових комплексних програм в якості однієї з найбільш дієвих елементів системи управління розвитку сировинних зон, що доповнює традиційну систему галузевих і територіальних планів і визначаючих конкретні шляхи вирішення важливих проблем сільського господарства регіону.

Практика створення перших регіональних програм, їх розробки незалежно від виду і змісту (соціально-економічний, виробничо-економічний, науково-технічний, екологічний, організаційно-господарський) може бути результативною лише при комплексній територіально – галузевій направленості з переважанням регіонального початку.

В цьому зв'язку найбільш прийнятною і достатньо універсальною є наступна структура регіональної програми з виробництва круп'яних культур: чітка фіксація цілей і задач (цільовий розділ), поєднання територіальних міжгалузевих і галузевих аспектів розвитку (відповідно територіальний і галузевий розділ); збалансованість результатів і затрат з представленням їх в системі показників (зведений розділ), а також реалізація програми у встановлені терміни (організаційний розділ).

Звідси і сама система управління сировинно-продуктовим підкомплексом, не розглядається як жорстка ієрархія супідлеглості, головна роль в цьому підкомплексі з виробництва сировини і продукції відводиться принципам організації партнерства на рівноправній і взаємовигідній основі.

Розвиток продуктивних сил держави відбувається в процесі поділу праці виникнення її нових видів, нетрадиційних їх комбінацій. Природним наслідком цього є поступове формування і виділення самостійних галузей, які до цього не існували в сільському господарстві. Така диверсифікація праці супроводжується паралельно-протікаючою інтеграцією, в ході якої нові господарчі зв'язки закріплюються і набувають стійкий відтворювальний характер. Постійне відновлення, а головне розширення і розвиток форм екологічного співробітництва і юридично незалежних господарських об'єктів неминує приводить до виділення всередині агропромислового комплексу частково відокремлених функціонально цілісних формувань – підкомплексів.

Насиченість внутрішнього ринку товарами вітчизняного виробництва залишається високою: частка продажу продовольчих товарів, вироблених на

⁸⁴ Князев С.І. Ефективність розвитку борошномельно-круп'яної і комбікормової промисловості в Україні: автореф. дис. канд. с.-г. наук 08.07.01 / С.І. Князев. – К., 2002. – С. 17.

території України, у структурі роздрібного товарообороту продовольчих товарів у 2011 р. складала 87,2%, у 2012 р. – 86,6%. Галузь характеризується високою часткою живої тваринної біомаси і сировини для переробки продукції. Так, у 2011 р. привнесь самозабезпеченості України, молокома та молочними продуктами складав 106,7%, зерном – 192,9, лицьми – 109,5, овочами та бобовими культурами – 105,3, картоплею – 110,6%, що створює сприятливі умови для розвитку харчопереробної галузі в Україні. Недостатнім є рівень забезпечення України м'ясною та плодово-ягідною продукцією вітчизняного виробництва, який у 2011 р. становив 91,4% та 74,0% відповідно.

Аналіз показників динаміки виробництва основних видів продукції харчової промисловості у 2005-2011 рр. свідчить про суттєве зростання виробництва олії та тваринних жирів, які є основним продуктом експорту харчової промисловості – у 2011 р. їх виробництво подвоїлося порівняно з 2005 р. (табл. 3.5.1).

Протягом 2009-2011 рр. тенденцію до скорочення виявляли виробництва молочних продуктів та морозива, продуктів борошномельно-круп'яної промисловості та сигарет. У 2011 р. знизились обсяги виробництва м'яса та м'ясних продуктів, переробка та консервування овочів та фруктів, виробництва напоїв.

Розвиток харчової промисловості є важливою домінантою для задоволення споживчого попиту на внутрішньому ринку України і забезпечення продовольчої безпеки держави. Процеси реформування в агропромисловому комплексі привели до розширення асортименту і підвищення якості продовольчих товарів, але на сьогодні насичення споживчого ринку продуктами харчування відбувається частково за рахунок імпорту або переробки значної кількості імпортованої сировини⁸⁵.

Таблиця 3.5.1

Динаміка обсягів виробництва основних видів продукції харчової промисловості

Показники	Роки						
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Виробництво м'яса та м'ясних продуктів, тис тонн	1102,4	1244,8	1501,8	1442,8	1352,4	1450,8	1439,7
Перероблення та консервування овочів та	852	934,5	1199,7	1151,6	919,6	924,2	851,2

⁸⁵ Гладченко М. Універсальний комплекс технологічного обладнання для виробництва і переробки різних видів круп з високими еколого-економічними показниками / М. Гладченко, Г. Трохименко // Економіст. – 2012 – № 6. – С.16.

фруктів, тис тонн							
Виробництво олії та жирів, тис тонн	1684	2301	2545	2183	3145	3393	3529,7
Виробництво молочних продуктів та морозива, тис тонн	1942	1857	932	1832,9	1734,8	1730	1591,7
Виробництво продуктів борошномельно-круп'яної пром. крохмалю та ін., тис тонн	3286	3011	2226	3393	3131	2972	2569,1
Виробництво іншої харчової продукції, тис тонн	5389	5741	4951	4631	4146	4699	5326
Виробництво напоїв, млн дал.	615,8	674,9	774,9	745,9	666,9	687,9	644,3
Виробництво сигарет, млрд шт.	120	120	129	130	114	103	95,5

Аналіз показників зовнішньої торгівлі України продукцією харчової промисловості у 2005-2011 рр. свідчить, що частка імпорту продукції цієї галузі у загальній структурі товарного імпорту України становила у середньому 3-5%, у 2011 р. – 4,3%. Позитивне сальдо зовнішньої торгівлі зросло майже у 13 разів (з 223,4 млн дол. у 2005 р. до 2901,7 млн дол. у 2011 р. і зумовлене нарощуванням експорту переважно жирів та олій. Імпорт за вказаний період збільшився більше ніж удвічі (з 1683,7 млн дол. у 2005 р. до 3545,0 млн дол. у 2011 р.), а експорт – більше ніж втричі (з 1907,1 млн дол. у 2005 р. до 6446,7 млн дол. у 2011 р.) – рисунок 3.5.1.

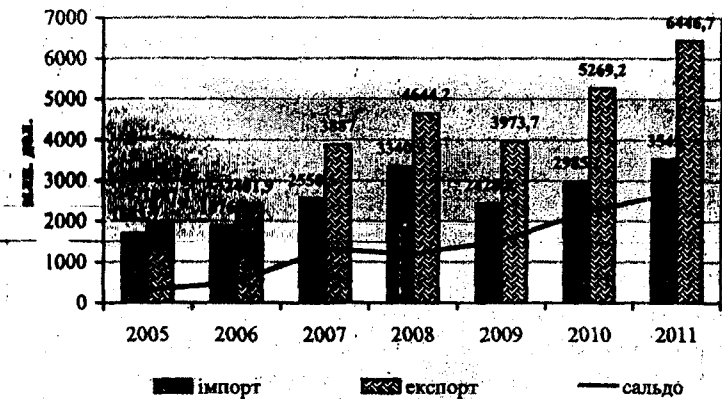

Рис. 3.5.1. Динаміка зовнішньої торгівлі України продукцією харчової промисловості

Незважаючи на високу частку вітчизняної продукції у загальному обсязі внутрішнього споживання, яка протягом 2005-2011 рр. перевищувала 80%, слід визначити позитивну тенденцію поступового зростання частки імпорту у структурі внутрішнього споживання протягом останніх років: з 11,4% у 2005 р. до 19,6% у 2011 р. (табл. 3.5.2).

Таблиця 3.5.2

Динаміка внутрішнього ринку продукції харчової промисловості в Україні

Показники	Роки						
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Обсяги реалізації продукції харчової промисловості, млрд грн	76,3	85,8	110,0	139,9	159,6	192,2	166,6
у т.ч. експорт, млрд грн.	9,7	12,1	19,5	24,4	30,8	41,8	51,2
Внутрішнє споживання							
Загальний обсяг (власна продукція плюс імпорт), млрд грн/% до попереднього року	75,2/ 124,3	83,1/ 110,5	103,3/ 124,3	133,0/ 128,8	147,7/ 111,1	174,0/ 117,8	143,5/ 82,5
вітчизняна продукція, млрд грн	66,6	73,7	90,5	115,5	128,8	150,4	115,4
% вітчизняної продукції в загальному обсязі внутрішнього споживання	88,6	88,7	87,6	86,8	87,2	86,4	80,4
імпортована продукція, млрд грн	8,6	9,4	12,8	17,5	18,9	23,6	28,1
% імпорту в загальному обсязі внутрішнього споживання	11,4	11,3	12,4	13,2	12,8	13,6	19,6

Структура круповиробництва саме за територіальним аспектом потребує вирішення трьох завдань:

- удосконалення розміщення круп'яних культур в зерновій групі за природно-економічними зонами, з урахуванням наявності орендованих, малопродуктивних чи екологічно забруднених земель;
- впровадження глибшої спеціалізації базових областей щодо виробництва круп'яних культур;
- раціональне розміщення потужностей заготівельно-переробної сфери з метою оптимізації обсягів тривалого зберігання зерна круп, транспортних витрат тощо.

При цьому слід домогтися збільшення виробництва необхідного асортименту круп та підвищення їх якості для забезпечення потреб держави у продовольчому ресурсі та створення експертного потенціалу.

Розміщення і спеціалізація зернокруп'яного господарства формується у тісному взаємозв'язку з розвитком інших галузей. Виходячи з цього, круп'яна галузь у перспективі має бути зорієнтована на високо інтенсивний тип розвитку, пріоритетне впровадження здобутків науки і техніки, на

наукові ефективні технології. По суті йдеться про адаптацію до зміни традиційних уявлень щодо організації виробництва, які сформувалися на такій старій ресурсній базі і постійному дефіциті матеріально-технічних засобів.

Основними пріоритетними завданнями стосовно виробництва зерна круп'яних культур є: поглиблення спеціалізації виробництва на всіх рівнях його організації; оптимізація структури посівів; освоєння науково-обґрунтованих сівозмін, впровадження раціональних (ресурсоощадних) технологій, обробітку ґрунту тощо;

- удосконалення й розвиток системи виробництва в загальному контексті сортового забезпечення насінництва круп'яних;

- впровадження високоефективних, конкурентоспроможних технологій вирощування круп'яних культур на основі принципів точного землеробства.

На етапі формування в силу появи потреби в нових продуктах чи послугах виникають виробництва, які орієнтуються на досягнення загальних цілей, однак структура управління продовжує базуватися на існуючих раніше принципах, що є перешкодою на шляху розвитку продуктивних сил, оскільки не містить елементів здатних ефективно регулювати якість і кількість виробничого процесу, який поступово розростається.

Етап зрілості представляє багатофункціональну цілісність, об'єднану загальними інтересами і структурою управління, яка з найбільшою ефективністю реалізує окремі цілі в загальній діяльності. Зрілість круп'яного підкомплексу можлива лише тоді, коли його складові частини почнуть діяти як єдиний механізм. Для цього необхідно збалансованість усіх виробництв, які входять до круп'яного підкомплексу, економічний механізм їх взаємозв'язку, структура управління, відповідна новому рівню продуктивних сил. Тільки в цьому випадку політика розвитку зможе здійснюватися ціленаправлено і приносити реальні результати.

Звідси в загальному виді регіональний сировинно-продовольчий підкомплекс з виробництва і переробки круп'яних культур – сукупність елементів, які здійснюють розширене відтворення умов для задоволення потреб населення, насамперед окремої території й сукупності з іншими регіональними підкомплексами держави в продукції круп'яної галузі. Життєдіяльність круп'яних підкомплексів не обмежується виключно виробництвом і в залежності від цілей управління, аналізу та інших потреб ділиться на виробничу і соціальну інфраструктуру.

Виробнича інфраструктура вирішує комплекс питань, пов'язаних з

постійним розширенням економічного потенціалу круп'яного підкомплексу з позиції виконання регіональних потреб. В цьому плані її зручно представити у вигляді базового (землеробства), утворюючого матеріальну основу виробництва споживчих товарів, забезпечуючого (множинності економічних об'єктів) відтворюючих в розширеному об'ємі основні фонди круп'яної галузі), сировинного (множина економічних об'єктів перетворюючих вихідну сировину в крупи та круп'яні вироби).

Соціальна інфраструктура круп'яного підкомплексу не володіє індивідуальними рисами, які функціонально виділяють її в ряді подібних. Специфічний окрас набувають деякі її об'єкти саме в регіональному розрізі. В сенсі ж реалізації основної функції круп'яного підкомплексу важливі лише два моменти: створення такого рівня соціального обслуговування в аграрній сфері регіону, який би гарантував необхідні масштаби відтворення трудових ресурсів галузі крупно виробництва і підготовку спеціалістів обслуговуючих блоків³⁶.

В цьому контексті слід звернути увагу на ще одну обставину. Так, розробка індустріальних технологій, які поступово становляться домінуючими в круп'яному виробництві, як правило спираючись на єдність всього процесу створення, переробки і реалізації продукту. Тим самим реально розширюється рамки круп'яного під комплексу, куди органічно вливаються нові нетрадиційні учасники відтвореного процесу.

Сільськогосподарське виробництво, що функціонує в регіонах, набуває ряд специфічних рис, що дозволяє вести розмову про унікальні виробничо-економічні створення – регіональні сировинно-продуктові підкомплекси, в даному випадку круп'яні.

Основний чинник, формуючи економічну структуру круп'яного виробництва в регіоні – концентрований попит на продовольчі крупи і як наслідок цього, поступова переорієнтація на круп'яну продукцію кінцевого споживання.

Така продуктова переорієнтація виробництва відповідним чином змінила саме рослинництво, насамперед структуру посівних площ: питома вага посівів зернових збільшилась за п'ятнадцять років майже на 30%, знизилась посіви кормових культур, натомість збільшились посіви технічних, що правда пов'язане з іншими причинами. Крім того, значна частина одержаного в Україні зерна експортується.

Ціни на сільськогосподарську сировину в реальному вираженні, швидко

за все, будуть триматися на більш високій рівні протягом майбутніх десяти років, у порівнянні з попереднім десятиліттям. Соціалістичне виробництво продовольства зростає швидше, ніж споживається. Витрати на виробництво продовольства збільшились. Також збільшились трудові новизни і наслідки природних ресурсів, особливо водних і земельних. У багатьох традиційних регіонах виробничих площ, придатні для сільськогосподарства продовжують скорочуватися, а виробництво розміщується на менш придатних землях, в зонах з більш низькою родючістю і більш високими кліматичними ризиками. Необхідні значні додаткові інвестиції в підвищення ефективності виробництва, щоб гарантувати можливість задоволення зростаючого попиту в майбутньому (рис. 3.5.2).

В міру того, як високі ціни на сільськогосподарські товари передаються по продовольчому ланцюгу, з'являються свідчення того, що прискорюється інфляція продовольчих роздрібних цін, що збільшує загальну інфляцію споживчих цін. Дана ситуація викликає побоювання з приводу економічної та продовольчої нестабільності в деяких країнах, що розвиваються через зниження купівельної спроможності найбільш бідного населення.

Очікується, що зростання світового сільськогосподарського виробництва складе в середньому 1,7% рік, у порівнянні з 2,6% у попередньому десятилітті. Очікується уповільнення зростання виробництва більшості культур, особливо олійних і кормового зерна, оскільки в цих галузях спостерігається підвищення виробничих витрат і зниження зростання врожайності.

³⁶ Камінська А.І. Проблеми формування та розвитку ринку круп'яних культур в Україні / А.І. Камінська // Економіка АПК. – 2011. – №8. – С.44.

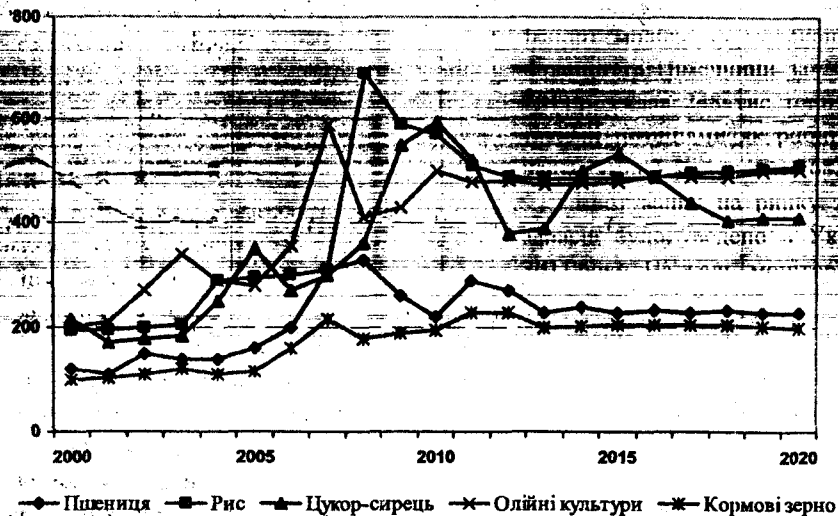

Рис. 3.5.2. Тенденції змін цін на сільськогосподарські культури до 2020 року (прогнозовані номінальні ціни)

Від стану агропромислового комплексу безпосередньо залежить рівень продовольчої безпеки України. Нині в АПК зосереджено більше половини виробничих фондів, виробляється близько 50% ВВП, дві третини товарів народного споживання, працює майже 40% населення.

Межа продовольчої безпеки знаходиться за різними оцінками на рівні імпорту продовольства від 18% до 35% від загальної потреби. За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України зовнішньоторговельний обіг основних видів продукції харчової та переробної промисловості за 2011 рік склав 11845,6 млн дол., що порівняно з відповідним періодом 2010 року більше на 18,8%. Зовнішньоторговельне сальдо позитивне і дорівнює 3043,6 млн дол., що становить 141% порівняно з аналогічним періодом 2010 року: експортовано товарів на суму 7444,6 млн дол., а імпортовано на суму 4401 млн дол.

За повідомленням прес-служби Міністерства аграрної політики та продовольства, у 2011 році скоротилися обсяги імпорту м'ясної та молочної продукції в Україну завдяки зростанню вітчизняного виробництва. Зокрема, імпорт м'яса в Україну скоротився на 132 тис т, а молока – на 25 тис т. У 2010 р. в Україну імпортували м'ясо в обсязі 246 тис т із Бразилії, Польщі та Німеччини. Але Україна й експортувала м'ясо – у 2011 році в обсязі 80 тис т

до Росії, Білорусі, Казахстану, Молдови – переважно свинину та курятину. Імпорту молока та молокопродуктів переважно з Росії, Польщі, Білорусі, Франції та Німеччини за 2010-2011 рр. зменшився на 25 тис т, на кінець 2011 р. склав 248 тис тонн. Імпорту залежність України спостерігається за такими категоріями: як риби продукти, плоди, ягоди та виноград, оскільки частка імпорту становить 68,3% та 8%.

Керування на ринку зерна метою створення достатніх внутрішніх запасів було уведено в Україні з жовтня 2010 року і діяло до 1 липня 2011 року. На жаль, моніторинг наявності продовольчого і фуражного зерна, а отже поточний і прогнозний рівень забезпеченості був проведений неякісно й Україна втратила позиції з експорту зерна на світовому ринку. Адже за нормальних умов та урожаю понад 40 млн т експортний потенціал України становить не менше 20 млн т зерна, проте за 2010-2011 маркетинговий рік було експортовано лише 8743 тис т зерна.

На зміну квотам з 11.07.2011 року в Україні були запроваджені вивізні мита на пшеницю у розмірі 9% від контрактної ціни (але не менше 17 євро/т), кукурудзу – 12% (не менше 20 євро/т), ячмінь – 14% (не менше 23 євро/т) відповідно до Закону про внесення змін до Податкового кодексу України. За даними Рахункової палати щодо виконання держбюджету України за 2011 року запровадження експортного мита на зерно сприяло збільшенню доходів держбюджету на суму понад 0,7 млрд грн. Хоча за підрахунками Міністерства фінансів, якщо виробити зерна 50 млн т і експортувати 24 млн т, надходження до бюджету складуть понад 4 млрд грн. Тож із жовтня 2011 року експортні мита було скасовано.

Індикаторами стану продовольчої безпеки експерти ФАО (Продовольчої сільськогосподарської організації) вважають обсяг перехідних (до наступного врожаю) запасів зерна та рівень його виробництва в середньому на душу населення. Гарантують продовольчу безпеку перехідні запаси, яких вистачить на 60 днів.

Закон України «Про основи національної безпеки» ще з 2003 року визначає основні загрози продовольчій безпеці країни, як-то незбалансоване споживання продуктів харчування населенням; низький рівень споживання продуктів тваринного походження; висока частка витрат домогосподарства на продукти харчування у структурі загальних витрат; висока диференціація вартості харчування за соціальними групами; низька ємність внутрішнього ринку за окремими продуктами; сировинний характер експорту

¹¹ Обзор рынка круп в Украине [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://fb.com.ua/ru/marketing/tendency/8652/>.

сільгоспвиробництва, зростання цін на сільгоспвиробництво на внутрішньому ринку, відсутність контролю за безпечністю продуктів харчування. Згідно з даними експертів рівень продовольчої безпеки України останнім часом знизилося за критичної межі. За калорійністю та якісним складом раціону харчування Україна перейшла від рівня розвинених країн (3300-3800 ккал) до межі продовольчої безпеки (2500 ккал), а за споживанням протеїнів тваринного походження опинилася нижче цієї межі, оскільки 30% продуктів тваринництва є у дефіциті. Найбільше відставання від норм, наприклад у 2010 році, спостерігалось по молоку і м'ясопродуктах – на 46%, плодах, ягодах та винограду – на 46%. З іншого боку картопля, хлібопродукти та олія споживаються понад норму. Таким чином можна зробити висновок, що харчування є незбалансованим. Частка витрат домогосподарств на продукти харчування досить висока. Як правило сукупні витрати домогосподарств на харчування досягають 52% при граничному показникові 60%.

Разом з тим слід зазначити, що порівняно з країнами, що розвиваються та за показником виробництва зерна на душу населення (понад 1 т порівняно із світовим показником 450 кг) Україна має непоганий потенціал у забезпеченні продовольчої безпеки (рис. 3.5.3).

В Україні вже був прецедент з дефіцитом гречки. Аграрії України ніколи не вважали гречку провідною сільськогосподарською культурою. Її вирощували переважно тільки власники крупорушок та виробники з налагодженими контактами із переробниками. У багатьох господарствах гречка вирощувалася з метою підтримки власного бджільництва. Товарне зерно мало незначну географію переміщення. Як правило, де гречка вирощувалася, там вона і споживалася.

За останні роки площа під гречкою суттєво не змінювалася. У 2010 році посіви становили майже 200 тис га, що на 22% менше рівня попереднього року. Торішній урожай сягав 134 тис т та поступався попередньому на 29%. При цьому урожайність знаходилася на рівні 6,7 ц/га. Аграрії називали той рік неврожайним через несприятливі погодні умови під час сівби, коли в ґрунті не вистачало вологи та посушливий період досягання зерна. Як наслідок, невиправдані сподівання. Урожай виявився найменшим за увесь період вирощування гречки, а ситуація із виробництвом миттєво позначилася на кон'юктурі ринку.

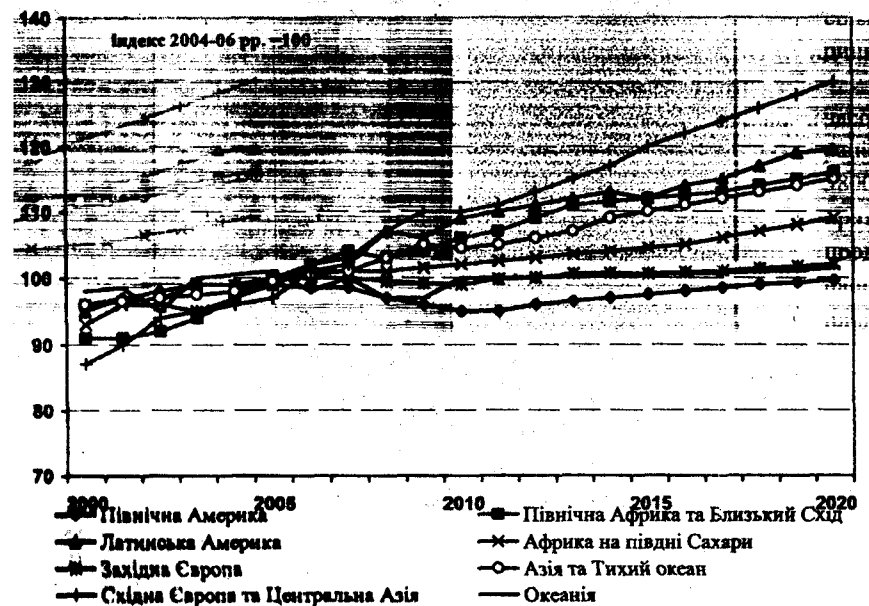

Рис. 3.5.3. Споживання продовольства на душу населення в країнах, що розвиваються

За даними Державної служби статистики України в 2011 році виробництво гречки становило 282 тис т. На збільшення валового виробництва зерна вплинуло розширення посівної площі та підвищення урожайності. Площа збирання цього зерна становила 286 тис га; середня урожайність дорівнювала 9,9 ц/га. Кліматичні умови Полісся та лісостепової зони дозволяють захистити посіви від посушливих вітрів, завдяки чому рослини краще розвиваються впродовж вегетації та дають вищий урожай⁸⁸.

Ґрунти інших регіонів також придатні для вирощування гречки, проте через невисокі врожаї вирощувати її там нецільно. Найбільші валові збори гречки, за підсумками минулого року, отримали у Харківській (31 тис т), Хмельницькій, Сумській (по 30 тис т), Вінницькій (28 тис т). Найвищі врожаї зерна з 1 гектара отримали аграрії Харківської (13,6 ц/га) та Закарпатської (12,3 ц/га) областей. Для порівняння: урожайність в Одеській області становила 5,6 ц/га.

Основне виробництво гречки зосереджено в сільськогосподарських

⁸⁸ Боршномельна та круп'яна промисловість // Державний інформаційно-аналітичний центр моніторингу зовнішніх товарних ринків «Держзовнінформ» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.mfa.gov.ua.

підприємствах. Так, за підсумками минулого року агроформуваннями було зібрано 1,84 тис. т врожаю, що становить майже дві третини загального обсягу зібраних загибів. Загальна кількість зібраних загибів становить майже дві третини загального обсягу зібраних загибів. Загальна кількість зібраних загибів становить майже дві третини загального обсягу зібраних загибів.

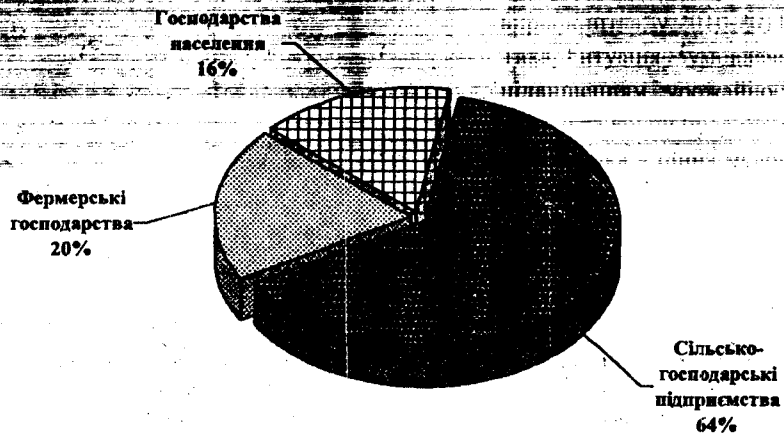

Рис. 3.5.4. Структура виробництва гречки в Україні в 2011 році

Незважаючи на те, що більшість розвинених країн світу не відносять гречку до продовольчої культури, більшість країн Східної Європи та пострадянського простору, окремі країни Азії віддають перевагу саме цьому зерну. Рівень внутрішнього споживання гречки оцінюється близько 180 тис. т зерна. Відтак, у 2010-2011 маркетинговому році за відсутності значних обсягів експорту дефіцит гречки на внутрішньому ринку становив близько 45-50 тис. т.

Це відразу вплинуло на цінову ситуацію. Закупівельна ціна на зерно гречки підвищилася впродовж серпня 2010 року на 35%. Якщо на початок 2010-2011 зернового сезону вона коштувала 4,6 тис. грн/т, то у вересні подорожчала до 6,3 тисяч. У лютому 2011 року середні ціни по Україні досягли рекордного рівня – 10 тис. грн/т. Для порівняння: ціни на гречану крупу зростали ще більшими темпами. В окремих місцях роздрібною торгівлі вони досягали 25 грн/кг і вище, що значно дорожче від рису.

Стабілізації внутрішнього ринку зерна в той час сприяли імпорту гречаної крупи з Китаю та очікування зерна нового урожаю в обсягах значно більших за потреби внутрішнього ринку. За інформацією Мінагропроду про рівень середньозважених закупівельних цін на зерно, протягом 2012 року

гречку купляли від 4,5 тис. грн/т у Чернігівській області до 5,2 тис. грн/т у Дніпропетровській. Порівняно з бобовим протитом поточного року ціна за винятком зростає в рази, не змінюючи при цьому своїх позицій на ринку України. У лютому цього року на ринку з'явилось місце надлишок зерна. Якщо в 2009-2010 МР зернові запаси становили 9% від загальних обсягів виробництва, у 2010-2011 МР – 2%, а в 2011-2012 МР вони зросли до 30%. Така ситуація зумовлена не тільки розширенням посівних площ, але й підвищенням урожайності. Відтак, сезон для виробників зерна гречки та крупи буде менш прибутковим порівняно з його початком.

Гречка – цінна медоносна культура. За сприятливих погодних умов 1 га посіву гречки забезпечує збір 90-100 кг високоякісного лікувального меду. Гречку використовують у фармакології. З її листків і квіток одержують рутин, який використовують для лікування склерозу, гіпертонії та виведення з організму радіоактивних речовин. Луску, яка залишається після переробки зерна гречки на крупу і містить до 40% окису калію, використовують як цінне місцеве калійне добриво і сировину для виготовлення поташу (K_2CO_3).

Агротехнічне значення гречки полягає у тому, що вона як культура пізніх строків сівби застосовується для пересівання загиблої озимини та ранніх ярих культур. Враховуючи скоростиглість, її вирощують у післяжнивних та післязривних посівах, а також на зелене добриво. Гречка – добрий попередник у сівозміні для інших культур, особливо при вирощуванні її широкорядним способом. Культури, що вирощуються у сівозміні після гречки добре забезпечуються фосфором і калієм за рахунок її післязривних залишків.

Гречка має умовний вплив на продовольчу безпеку держави. Дефіцит гречки на ринку та зростання цін на неї має більше психологічний характер. Склався стереотип, що оскільки культура вирощується в Україні, то й коштувати має дешевше за імпортні крупи, зокрема рис. Раніше теж траплялося, що гречка була дорожчою за рис, проте різниця в ціні у першому кварталі минулого року спостерігається вперше. Гречана крупа коштувала майже вдвічі дорожче від рису та у 2,5-3 рази перевищувала вартість інших круп.

За підсумками 2010 року фактичне споживання в Україні хлібних продуктів, а саме круп, бобових, борошна, хліба та макаронних виробів у перерахунку на борошно становило 111 кг на одну особу. Це більше у порівнянні з рекомендованою Міністерством охорони здоров'я нормою 101 кг на 10-11%. При цьому частка гречки знаходиться в межах 10%, що цілком

можливо замінити іншими продуктами з цієї групи. Насичення ринку, можливе за рахунок імпорту цієї продукції, підтвердженням стало укладення угоди на ввезення в Україну 20 тис. т гречки. Крім того, Проте, внаслідок імпорту гречки з невеликим збитком Україна, оскільки насичення внутрішнього ринку товарами іноземного походження не на користь вітчизняних виробників. До того ж, невідомо, як ринок реагуватиме на імпортований товар щодо ціноутворення та збитковості споживачами якості запропонованої продукції.

Ситуація на ринку гречки з урожаю 2010 року стала уроком для України. Зокрема, для товаровиробників, які втратили можливість за рахунок власних невеликих площ, низької урожайності скористатися ціновою ситуацією на ринку та отримати додаткові надходження від продажу продукції. Така ситуація не повинна повторитися, адже аграрії переглянули відношення до гречки і планують збільшення посівних площ, а уряд відніс гречку до об'єктів державного цінового регулювання.

За оцінками експертів ринку зерна, площа до збирання гречки в Україні в 2012 році розширилася до 295 тис га. Таким чином, за врожайності 9,7 ц/га цілком реально отримати 285 тис т гречки (рис. 3.5.5).

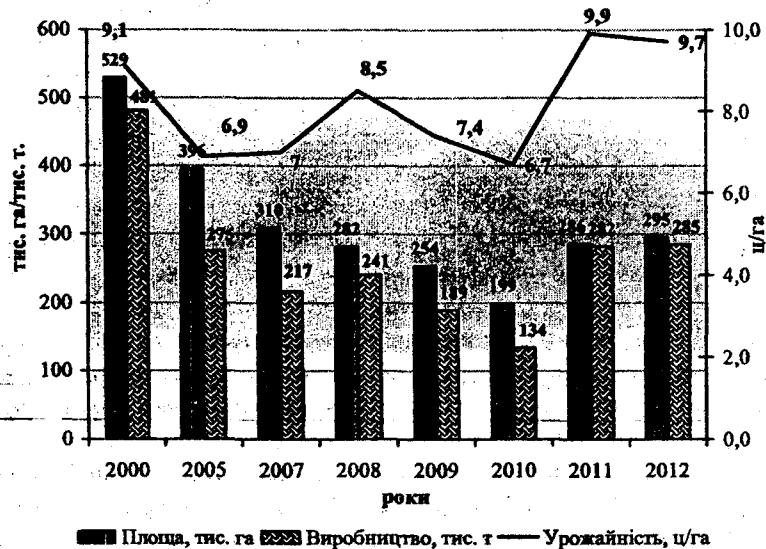

Рис. 3.5.5. Динаміка виробництва гречки в Україні

⁸⁹ Україна в цифрах 2011 рік: стат. зб. / За ред. О.Г. Осауленка. – К: Державна служба статистики України, 2012. – С. 145.

У поточному зерновому сезоні 2013 року гречка залишається у переліку об'єктів державного регулювання, які встановлюються мінімальні та максимальні інтервенційні ціни. Підстави Аграрного фонду України, внаслідок збитковості цінової ситуації на ринку, злісисовати фінансові або товарні інтервенції. Таким чином, наказом Мінатропроду від 14 березня 2012 року №125 «Питання діяльності Аграрного фонду на організованому аграрному ринку у 2012-2013 маркетинговому періоді» визначені індикативні ціни на стратегічно важливі види сільськогосподарської продукції та продовольства, до яких потрапила гречка. У разі проведення фінансових інтервенцій закупівельні ціни на гречку становитимуть від 6,75 до 8,37 тис грн./т. Такі заходи стимулюватимуть аграріїв утримувати обсяги виробництва гречки на рівні внутрішніх потреб та формування стратегічних запасів.

Факт існування сировинних зон в основних регіонах аграрного виробництва уже не викликає сумніву. Частіше всього це поки багатовідомчий ланцюг сільськогосподарських та інших виробників, які можна розглядати в цілому тільки в якості носіїв загальної функції.

Існує декілька причин, які обумовлюють створення таких сировинних зон, а на їх основі круп'яних продовольчих підкомплексів. Перша і основна причина – необхідність забезпечення населення регіону продуктами щоденного попиту, та поповнення балансу споживання круп'яних культур на рівні держави, насамперед тих регіонів, де окремі види круп'яних не виробляються. Звідси концентрація і спеціалізація цього напрямку в зерновиробництві окремих регіонів. Друга – наявність економічних умов інтенсивного розвитку саме в край потрібної галузі круповиробництва, продукція якої, по-перше, користується підвищеним попитом, по-друге, при тривалому транспортуванні не втрачає споживчі якості, що не дозволяє збільшувати затрати при реалізації.

Розглядаючи регіональні сировинно-продовольчі підкомплекси круп'яної продукції потрібно представити їх функціональну структуру з трьома основами фазами циклу: виробництво сільськогосподарської продукції кінцевого споживання, виробництво продовольчих товарів з неї на промислових підприємствах, реалізація продуктів харчування. Всі вони органічно пов'язані, тому не збігання економічних інтересів виникає тільки при переході з фази виробництва до фази реалізації. Об'єднує їх цільова направленість, що реально проявляється у формуванні структури виробництва та її здійсненні. Виробничий та взаємозв'язок виробників сировини і підприємств харчової промисловості в регіональному розрізі не

досить тісний.

Комплекс соціально-економічних, господарських, суспільних і регіональних явищ, пов'язаних з окремими аспектами розвитку, у виробничих і споживаних сировинних і кінцевих продуктах, які отримали назву виробничої проблеми круповиробництва. Мають об'єктивний характер і потребують системного розгляду. Сутність продовольчої проблеми, пов'язаної з круповиробництвом не може зводитися тільки до недостатніх темпів виробництва круп, витоки проблеми круповиробництва, як і шляхи її вирішення, криються в системі «сировинні зони круповиробництва – промислова переробка – споживання» і обумовлені всією сукупністю факторів соціально-економічного розвитку, в тому числі і регіонах.

Регіональний статус, комплекси набувають не в силу відповідного організаційного оформлення, а завдяки особистій цільовій направленості. Економічний зміст формування любого підкомплексу, в тому числі круп'яного, представляє еволюцію форм виробництва для задоволення виробничих і кінцевих потреб. По мірі виділення вузькоспеціалізованих виробничих реалізацій незмінної функції, яка захищається, потребує заміни фактично розірваних внутрішніх зв'язків з зовнішніми, відповідним чином модернізованими, здатними виконувати на більш високому якісному рівні завдання стикування, корегування і регулювання. Таким чином, саме економічна доцільність конструює структуру управління, вибирає його форми і методи.

Сировинно-продовольчий круп'яний підкомплекс, як нове економічне явище можна представити так:

- виникнення взаємних економічних відносин, обумовлених залежністю результативності кожного із елементів від узгодженості діяльності інших;
- масовий перехід на інтенсивні методи ведення господарської діяльності в круповиробництві;

Виникнення і розповсюдження локальної (регіональної) агропромислової інтеграції.

Кожне соціально – економічне утворення проходить три основних етапи розвитку: виникнення, формування, зрілість.

На етапі виникнення круп'яний підкомплекс – сукупність розрізаних підприємств круп'яної галузі, функціонуючих в межах звичайного галузевого товарного обміну без спонукальних стимулів до оцінки своїх результатів з загальних, кінцевих позицій.

Послідовна орієнтація на індустріалізацію в круповиробництві обумовлює переважаючий відбір напрямів продуктової спеціалізації, де

виробництво круп забезпечено сучасною технічною базою. Сам підхід до вибору напрямів спеціалізації сировинних зон і їх об'єднання не містить принципів доводих доказів і якщо тільки не рахувати більшу орієнтацію на споживання.⁹⁰

На сьогодні рівень спеціалізації сировинних зон на зерновиробництво, обумовлюється можливістю точно дотримуватися пристосованої до конкретних умов технології.

Практика господарювання свідчить, що ефективність спеціалізації у виробництві круп тісно пов'язана за розміром сировинної зони. Неминуча концентрація при цьому обумовлюється методами, які задіяні для одержання продукції та сільськогосподарської техніки.

Конкурентоздатність круповиробництва у сировинних зонах визначається не тільки інтеграцією аграрного виробництва і промисловості, а й сферою реалізації. Для сільськогосподарського сектора сировинної зони ефективність виробництва знаходиться в прямому зв'язку з закупівельними цінами і самої системою реалізації. Якщо розглядати лише таку галузь сировинної зони, як виробництво круп, то система закупок, збереження, доставки і реалізації продукції, опиняється залученою в єдиний щоденний процес. Ця взаємообумовленість відносин виступає непростим побічним елементом акту обміну і єдиною гарантією надійності.

Фінансований механізм взаємовідносин підприємств переробників, підприємств харчової сфери, товаровиробників, усіх учасників виробництва і реалізації, служить своєрідною міркою еквівалентності обміну діяльності. Так, рівень закупівельних цін може стримувати або спонукати виробництво круп, кредитна система – застосування ефективних, але капіталоемних технологій, розцінки і тарифи – об'єм і структуру послуг, торгові знижки, форми зберігання і реалізації. В свою чергу, роздрібні ціни є фактором, в значній мірі формуючим структуру споживання, і отже опосередковано можуть слугувати відправним моментом формування всього наступного ланцюжка грошових розрахунків учасників процесу (оскільки визначають мінімально допустимий рівень оплати праці).

Згідно з результатами дослідження, проведеного компанією Research & Branding Group в квітні 2012 року, майже половина українців (49,6%) купують крупи і макаронні вироби з частотою 1-2 рази на місяць. Споживання фасованих виробів характерна для людей із середнім рівнем доходу, які купують крупи з частотою 1 раз на тиждень і 1-2 рази на тиждень

⁹⁰ Вишневецька О.В. Розвиток ринку продуктів харчування в Україні / О.В. Вишневецька // Економіка АПК. – 2012. – № 7. – С. 38.

(21,6% і 27,9% відповідно), а найвища – 2-3 рази на тиждень і частіше – для великих сімей і жителів СМТ і Південно-Східних областей України. Жителі інших регіонів частіше, а жителі південно-східних областей – роблять такі покупки 1-2 рази на місяць.

За останні роки в Україні ринок круп став більш насиченим. Це змушує шукати додаткові ринки збуту багатьох переробників зерна. На ринках сусідніх країн існують схожі традиції по споживанню круп, отже, є і деякий дефіцит даного продукту. Український товар в основному виявляється дешевше зарубіжного аналога. За результатами дослідження, Україна протягом останніх п'яти років поступово нарощувала експорт круп (крім 2010, в якому обсяги зменшилися на 14% через дефіцит гречаної крупи). За період 2006-2010 обсяг експорту круп виріс на третину і склав 67 800 тонн. Збільшилася експортна частка круп: манної, пшоняної, вівсяної. За даними компанії, близько 43% всього експорту круп в 2010 році, який здійснила Україна, припали на Росію, 17% на Білорусію⁹¹.

Розподільні відносини в круповиробництві ще далекі від досконалості: цілком збудовані на галузевій основі, вони не можуть результативно здійснювати функції зв'язку. Закупівельні ціни визначаються витратами виробництва круп і політикою стимулювання виробництва зернокруп'яної продукції. Тарифи на перевезення – транспортними витратами; торгівельні знижки залежать від роздроблених цін, але ніяк не пов'язані із закупівельними. Через це цінність системи фактично порушується, і кожна ланка, орієнтується на підвищення особистої ефективності, разом з тим це вносить свій вклад в зниження ефективності усього круп'яного підкомплексу. Тому кожна зміна ціноутворення повинна враховувати насамперед 2 моменти: структуру і взаємовідносини в середині круп'яного підкомплексу і місце роздрібних цін на круп'яні продукти.

Найвагомішими позиціями імпорту продукції харчової промисловості до України в останній період були наступні позиції УКТЗЕД: «різні харчові продукти» (16,7%), «какао та продукти з нього» (13,9%), «тютюн та його замітники» (13,5%), «жири та олії тваринного або рослинного походження» (13,2%), «алкогольні і безалкогольні напої та оцет» (11,9%) – таблиця 3.5.3.

Політика імпортозаміщення на ринку продукції харчової промисловості має бути спрямована на початковому етапі на розвиток підгалузей, які мають високий потенціал виробництва інноваційної продукції глибокої переробки, сировинну та технологічну базу для її виробництва та високий експортний

потенціал

Таблиця 3.5.3
Структура імпорту продукції харчової промисловості в Україну (дані за 2011-2012 рр.)

Код і назва товарів згідно з УКТЗЕД	млн дол. США	% у заг. обсязі імпорту продукції харч. пром-сті
Усього	3545,0	100
21. Різні харчові продукти	592,1	16,7
18. Какао та продукти з нього	491,8	13,9
24. Тютюн і його замітники	477,6	13,5
15. Жири та олії тваринного або рослинного походження	468,7	13,2
22. Алкогольні і безалкогольні напої та оцет	421,0	11,9
20. Продукти переробки овочів	277,3	7,8
23. Залишки і відходи харчової промисловості	247,1	7,0
17. Цукор і кондитерські вироби з цукру	230,7	6,5
19. Готові продукти із зерна	164,8	4,6
16. Продукти з м'яса, риби	124,4	3,5
11. Продукція борошномельно-круп'яної промисловості	49,6	1,4

Для продовольчого регіонального комплексу важливі усі виробники сировини, постачальники продовольства, і незалежно від виду круп і питомої ваги в сумарному виробництві. В ньому повинні включатися всі прямі і довгострокові зв'язки. Тут еквівалентність обміну набуває особливого значення, оскільки основними споживачами круп є міста, які в процесі обміну пропонують свій соціально-економічний потенціал, а наявність рівноправного обміну є основою стабільності.

Для регіональних сировинних баз, сама життєдіяльність яких знаходиться в прямій залежності від потреб конкретного регіону, більш гнучка і диференційована спеціалізація, вибір методів регулювання виробництва зернокруп'яної сировини, взаємовідносин із структурами, які доводять круп'яні продукти до кінцевого споживання, ефективність поєднання галузевого підходу з регіональним (причому з більшою орієнтацією на останній) визначається головою лінією розвитку.

Теоретичні дослідження по проблемам формування і розвитку сировинних баз круп'яної продукції в окремих регіонах, дозволяє сформулювати декілька загальних висновків:

⁹¹ Якимчук Т.В. Стан і перспективи розвитку харчової промисловості України / Т. Якимчук // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 4. – С.164.

виділення сировинних зон, як основа сировинного забезпечення агропромислового та продовольчого комплексів регіонів є об'єктивно обумовлені явищем.

Формування регіональних сировинно-продовольчих комплексів орієнтованих на максимальне використання ресурсів, орієнтованих на максимальне використання ресурсів регіону для задоволення місцевих потреб у продовольстві, відповідає конкретним умовам сучасного етапу урбанізації;

- регіональні сировинні зони або їх найбільш суттєві елементи реально існують; правомірність і ефективність подальшого їх розвитку підтверджуються всім ходом і тенденціями агропромислового розвитку в Україні;

- орієнтація на регіональні можливості і територіальні умови виробництва круп'яної продукції породжує надзвичайно широкий діапазон диверсифікації сировинних зон, а звідси і можливостей одержання продуктів харчування;

- однією із важливих умов ефективного функціонування регіональних сировинних баз є наявність і постійне зміцнення економічних і соціальних зв'язків між виробниками і інфраструктурними елементами агропродовольчого комплексу;

- регіональні сировинні бази як складова система вітчизняного сировинного комплексу, що розвивається з урахуванням державної стратегії і ринкової ситуації, також повинні розвиватися на основі ефективного поєднання державних інтересів і ринкових умов з використанням усіх інструментів і важелів адміністративного і економічного управління;

- функціональна територіальна орієнтація регіональних сировинних баз і чітко виражений диверсифікаційний характер визначає перспективність використання програмно-цілевих методів управління його формуванням і розвитком.

Історична визначеність і доцільність формування комплексів з виробництва і переробки круп'яних культур на основі сировинних зон обумовлюється унікальними можливостями ефективного використання продуктивних сил сільських територій для успішної реалізації продовольчої безпеки за рахунок переваг територіальних та інтеграційних факторів інтенсивного розвитку. При цьому основний наголос повинен бути направленим на виявлення і реалізацію внутрішніх резервів, зважене використання принципу економічно виправданого самозабезпечення окремими видами сільськогосподарської продукції, на максимальне

використання в них цілях промислового, інфраструктурного і наукового потенціалу регіону, розвиток територіальної спеціалізації. Формування і діяльність регіональних сировинно-продовольчих комплексів не повинні викликати форму прояву територіальних інтересів. Цілями, вони повинні бути елементом загальноукраїнського агропромислового комплексу, чи спеціалізація окремих галузей сільського господарства, не порушуючи державної системи поділу праці, знову має найбільш чіткому і повному її прояву.

Регіонально-сировинний комплекс крупновиробництва формується не тільки з промислової і організаційної доцільності. Він пристосовує наявні можливості для більш успішної реалізації свого цільового призначення, в силу чого постає не в звичних формах об'єднання з єдиною управління, а в розмаїтті економічних і соціальних відносин, упорядкування яких, приведення до форми адекватній наявним продуктивним силам, є єдиною умовою надійності усієї системи.

Ефективність роботи харчової промисловості України та зниження залежності ринку продовольчих товарів від імпорту мають забезпечуватися шляхом розвитку сільськогосподарської сировинної бази, підвищення продуктивності праці за рахунок упровадження нових ресурсозберігаючих технологій, підвищення науково-технічного та технологічного рівня виробництва, розвитку коопераційних зв'язків між постачальниками сировини, виробниками та реалізаторами продукції, створення рівних умов конкуренції для вітчизняних та іноземних виробників; гармонізації українських стандартів виробництва та переробки аграрної продукції з європейськими; забезпечення пріоритетного розвитку виробництва кінцевої продукції глибокої переробки.

Проектом «Державної програми активізації розвитку економіки на 2013-2014 роки» передбачається ряд пріоритетних напрямів економічної політики України. Щодо підтримки вітчизняного виробника круп та реалізації політики імпортозаміщення, то пріоритетами стимулювання розвитку імпортозамінних виробництв на ринку продукції харчової промисловості є наступні:

- посилення захисту національних виробників від неякісної та небезпечної харчової продукції іноземного виробництва, недобросовісної конкуренції та монополізму на внутрішньому ринку, а також обмеження імпорту продукції, яка може виготовлятися в Україні.

- сприяти розвитку інфраструктури зберігання та збугу продукції агропромислового комплексу, а також виробничої інфраструктури у

харчопереробній галузі, що дозволить знизити втрати сировини через незадовільні умови її зберігання та суттєво підвищити рівень забезпеченості крупнопереобних підприємств сировиною, а також забезпечити агропромислові підприємства необхідною технікою для переробки сільськогосподарської сировини.

Підвищення ефективності інноваційної діяльності у харчовій промисловості, сприяння палладженню виробництва продукції з поліпшеними смаковими якостями, а також органічної продукції.

створення замкнених виробничих циклів в агропромисловому секторі, що сприятиме більш ефективному використанню виробничих потужностей, зростанню конкурентоспроможності вітчизняних виробників на внутрішньому ринку.

3.6. Енергетична ефективність виробництва соняшника сільськогосподарськими підприємствами півдня України

Між ефективністю виробництва продукції рослинництва і витратами енергії існує тісний зв'язок. Можна констатувати, що ефективність виробництва визначається як здатність виробляти максимум продукції з мінімальною витратою всіх видів ресурсів, у тому числі енергетичних⁹².

Ефективне використання енергетичних ресурсів в сільському господарстві є одна з основних вимог сталого сільськогосподарського виробництва. Це забезпечує економію фінансових коштів, викопних ресурсів, збереження і скорочення забруднення навколишнього середовища. Для підвищення енергетичної ефективності потрібно прагнути збільшити урожайність або зменшити витрати енергетичних ресурсів без зменшення обсягів урожаю⁹³. Тому підвищення ефективності використання ресурсів у сільському господарстві остається актуальною та потребує проведення досліджень стосовно сільськогосподарських культур в окремих країнах та їх регіонів, у тому числі в Україні.

Основними олійними культурами, що вирощуються в Україні є ріпак та соняшник. Валовий збір ріпаку за останні два роки знаходиться на рівні 1,4 млн тонн за середньої врожайності приблизно 17 ц/га⁹⁴. Обсяги виробництва

⁹² Sherman, H.D. Service organization productivity management / H.D.Sherman // The Society of Management Accountants of Canada. -1988. - P. 345-346.
⁹³ Singh, G. Optimization of energy inputs for wheat crop in Punjab / G. Singh, S. Singh, J. Singh // Energy Conversion and Management. - 2004. - № 45. - P.453-465; Kitani, O. CIGR handbook of agricultural engineering, Volume 5: Energy and biomass engineering / O. Kitani. - St Joseph, MI: ASAE Publications, 1999. - 231 p.
⁹⁴ Рослинництво України. 2011 рік, статистичний збірник / За ред. Н.С. Власенко. - К., 2012. - 108 с.

соняшнику значно більш. Так, зазначений показник в 2011 році становив 8,7 млн тонн. Для порівняння, у країнах Європейського Союзу зібрано 8,3 млн тонн. У структурі світового виробництва та експорту соняшнику Україна поступається лише США⁹⁵. Щодо врожайності, то вона останні 4 роки не опускалася нижче 15 ц/га і в середньому вища за загальносвітовий рівень (рис. 1)⁹⁶. Урожайність у деяких країнах світу становить, ц/га: США - 15; Канада - 14; Австралія - 24,9; ФРН - 24,8; Франція - 22,9.

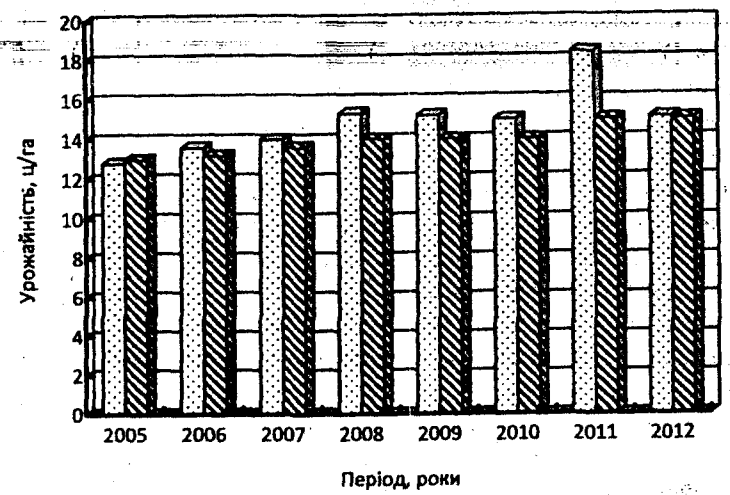

Рис. 3.6.1. Динаміка урожайності соняшнику

Виробництво соняшнику стимулюються високими цінами на зазначену культуру. Так, станом на серпень 2012 року, на Роттердамській біржі ціна за базисом поставки CIF становила 629 дол./т. В Україні середня ціна перевищила 4000 грн/т або 494 доларів США за тону.

Таким чином доцільно розглянути енергетичну ефективність виробництва соняшнику, як однієї з основних експортних культур.

У дослідженнях часто використовують коефіцієнт енергетичної ефективності технології, який є відношенням енергетичної цінності врожаю до сукупних енергетичних витрат⁹⁶. Це важливий показник, хоча вища

⁹⁵ Маслак О. На черзі - пізні культури / О. Маслак // Пропозиції. - 2012. - №9. - С.24-29.
⁹⁶ Unakitan, G. An analysis of energy use efficiency of canola production in Turkey / G. Unakitan, H. Hurma,

Наукове видання

**АГРОБІЗНЕС: ПРОБЛЕМИ, СУЧАСНИЙ СТАН
ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

Книга 3

Колективна монографія

За загальною редакцією

Г.Є. Жуйкова

В.С. Ніценка

Відповідальний за випуск Ніценка В.С.

Комп'ютерна верстка,

дизайн обкладинки Ольга Кисильова

Підписано до друку 01.06.2013 р. Формат 60x84 / 16. Папір офсетний.

Гарнітура «Times New Roman». Ум. друк. арк. 36.0 Обл. вид. арк. 25.9

Зам. № 23 Наклад 300 прим.

Свідчення ДК № 2645 від 11.10.2006 р.

Видавництво ТОВ «Лерадрук»

67400, м. Роздільна, Одеська обл., вул. Леніна, 44

Тел./факс (04853) 3-14-97, 3-24-60

E-mail: leradruk@gmail.com